

Тетяна КРОТОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Київського університету ім. Б. Грінченка

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ В КОСТЮМІ НА МЕЖІ XVIII – XIX СТ.

Анотація. У статті досліджуються художньо-естетичні особливості костюму на матеріалі англійського портретного живопису кінця XVIII – початку XIX ст., розглядається вплив соціально-економічного розвитку, способу життя англійців на зміни характеристик костюму, аналізуються риси національного характеру та виявляється взаємозалежність внутрішніх якостей особистості та їхнього зовнішнього прояву в одязі. У результаті виявляються історичні передумови зародження англійського національного стилю в костюмі.

Ключові слова: англійський стиль в костюмі, портретний живопис, риси національного характеру.

Багатогранність суспільно-політичного життя в Англії на межі XVIII – XIX ст. вплинула на форми мистецтва і, зокрема, костюму. Мода, зародившись у середовищі аристократії, знаходить нові верстви споживачів, серед яких — клас буржуазії, що позбавив її природної екстравагантності й наділив близькими своєму духові раціоналізмом і стриманістю. У цей період мода отримує своє “друге життя” і відкриває в історії костюму нову сторінку — період буржуазної моди.

Першим надбанням був прогрес у галузі текстильної промисловості. Поява на ринках світу дешевих тканин сприяла тому, що мода проникала від привілейованих верств на вулиці міст. Спрощені форми одягу, легкі тканини, мисливські чоботи, прості куртки й шляпи прийшли в англійську моду з невігядливого сільського життя з його патріархальністю і пуританською цнотливістю. Висока ідея звернення до простоти знайшла підкріплення в ідеалізованих часом античних канонах.

Але ж справжньому модельєру відомо, що простота костюму не є його спрощенням, і уявна “простота” його форм напри-

кінці XVIII ст. є оманливою. Які ж саме передумови сприяли тому, що цей костюм, синтезуючи перераховані фактори, буде розповсюджуватися по всій Європі й увійде в побутування як синонім зручності й практицизму, стане зразком вишуканості та кравецької майстерності. Окрім цього, відбудеться утвердження нового стилю в європейському костюмі — англійського, і поняття “англійський костюм”, “англійська мода” назавжди увійдуть у вжиток.

Характеристики англійського костюму подаються в багатьох роботах з історії костюму, моди, матеріальної культури, зокрема Е.В. Кіреєвої, Е.Б. Плаксіної, Л.А. Михайловської, В.П. Попова, Н.М. Камінської та ін. Усталеною в літературі є думка про те, що саме з Англії прийшло нове уявлення про елегантність, котра проявлялась у крої костюму, якості тканини, свіжості білизни та в зневажливій манері, з котрою чепуруни носили дорогі речі. Як справедливо зазначають російські історики костюму, “Багато чого з англійської моди прикилося й залишилося у розумінні європейців як зразок практичності, добротності, елегантності, певного консерватизму і стриманості” [1, 135]. Утім, відсутнє спеціальне дослідження, яке б повною мірою розкривало природу походження тих чи інших форм англійського костюму, характеризувало його зв’язок з давніми соціально-культурними устоями англійців, їхнім характером, ментальністю, пояснювало б, чому саме Англія стала країною завжди модної загальноєвропейської класики.

Джерелами вивчення художньо-естетичних особливостей костюму слугують твори образотворчого мистецтва, зокрема, у цій роботі аналізуються полотна найвидатніших британських живописців саме означеного періоду — Томаса Лоуренса (1769-1830) та Генрі Реберна (1756-1830).

Незважаючи на те, що живопис наочно репрезентує об’єкт уваги — костюм, вважаємо дослідження неповним без документальних джерел, які розкривають не лише соціальні, економічні аспекти життя Англії цього історичного періоду, але й особливості повсякденного укладу, характеру, проявів поведінки, ставлення до моди, що здійснює свій безперечний вплив на костюм.

Багатим матеріалом щодо розуміння природи його художніх і структурних особливостей стали листи, щоденники, розповіді

російських письменників, культурних діячів, філософів, які під час своїх подорожей саме наприкінці XVIII — на початку XIX ст. як безпосередні очевидці спостерігали й фіксували досягнення англійців на різних теренах: у державному устрої, у торгівлі та облаштуванні території, у технічних удосконаленнях і мистецтві. Вони вивчали англійців вдома і на вулиці, у церкві й трактирі, на ринку і в парламенті, у клубі й театрі. Їх цікавило, як вони проводять вільний час, як і про що спілкуються один з одним та іноземцями, як виховують дітей, як і що їдять, і звичайно — як вдягаються і виглядають! Цей цінний для нашого дослідження матеріал зібраний у виданні “Я берег покидал туманний Альбиона...” Русские писатели об Англии. 1646-1945” (мовою оригіналу. — Т.К.) Висновки, спостереження, факти з цих матеріалів будуть наводитися в тексті цієї роботи.

Отже, мета даної статті — проаналізувати історичні передумови, що склалися в Англії на межі XVIII — XIX ст. та стали вирішальними в розвитку національного англійського стилю в костюмі. Завданнями роботи: проаналізувати художньо-естетичні особливості костюму означеного періоду на матеріалі англійського портретного живопису кінця XVIII — початку XIX ст.; дослідити риси національного характеру англійців та виявити взаємозалежність внутрішніх якостей особистості та їх зовнішнього прояву в одязі; виявити впливи соціально-економічного характеру на зміни характеристик костюму.

Принципи, за якими формувався костюм XIX ст., були закладені в останні десятиліття минулого. У 80-ті роки XVIII ст. англійська мода, проникаючи на континент, знайшла прихильників у середовищі крупної буржуазії, середнього класу та дворянської молоді. Однак скоро вона також проникла у вище суспільство та помітно вплинула на придворний костюм. Є.В. Кіреєва порівнює характеристики костюму цього періоду й попередньої доби: “Якщо в минулому за допомогою костюму підкреслювалася схильність до розваг, то тепер костюм виражає енергію, діловитість людини нового часу. Класове становище визначалося наявністю модних туалетів, кількістю гардеробу, прикрасами і тією вишуканістю, елегантністю крою, котра відрізняла лінії костюма, зшитого кращими кравцями, а також

за рахунок вишуканих манер” [2, 132]. Англійські “моди”, на думку авторки, були пов’язані з культом почуттів, простоти, бажанням підкреслити свою близькість до природи.

Для порівняння костюмів цих двох періодів ми також використовуємо полотна двох художників. “Портрет Джона Джуліуса Ангерштейна з дружиною”, Томаса Лоуренса (1790-1792) (іл. 1) відображає моду “попередню”, у традиціях класицизму. Чоловік одягнений в жюстокор (весткоут) червоного кольору, білий жилет і сорочку, чорні кюлоти та білі панчохи. Доповненням є білосніжна шийна хустка. Жіноча сукня з білого шовку має обриси тіла, доповнена червоним поясом і чорною прозорою хусткою. Помітне захоплення художника багатством матеріалів і аксесуарів.

Нижче наводимо кілька полотен Генрі Реберна, англійського й шотландського художника, який створив велику портретну галерею своїх співвітчизників — громадських діячів, письменників, учених, поміщиків. Краї з портретів майстерно репрезентують своєрідні риси національних характерів і зовнішнього вигляду, зміни у бік практичності й раціоналізму. Один з них, який розкриває чоловічий образ у невимушеній позі, простоті й скромності вбрання — “Портрет Девіда Андерсона”, 1790 р. (іл. 2).

Утім, це не означає, що чоловічій моді приділялося мало уваги, але це була увага особлива. Не стало вельмож у атласах і позументах, їх змінили панове, джентльмени, рівно вдягнені у фраки й штани. Фрак, колоти, сорочка, елегантна шийна хустка — основа чоловічого гардеробу та прототип класичного костюма. Ось що пише А.С. Хомяков (1804-1860), російський поет, художник, богослов, філософ, у своїх листах про Англію: “Кажуть “Англіїці народ чопорний і церемонний”. Помилкова думка. Правда, англійці любляють білу краватку і ледве не з ліжка одягаються у фрак. ... це треба зрозуміти і звинувачення зникне. Англієць любить білу краватку, оскільки він любить взагалі охайність і все те, що свідчить про неї. У бідності й убогості він робить неймовірні зусилля, щоби зберегти чистоту. Тому біла краватка не те для англійців, що для інших народів. Те ж саме скажу і про фрак. Це не наряд для англійця, а одяг, і одяг народний.

Кучер на козлах сидить у фраку, робітник у фраку йде за плугом. Можна дивуватися тому, що найпотворніший і безглуздий з усього людського одягу зробився народним; але що ж робити? Таким є смак народу. Ще менш зрозумілим є те, що люди з іншого народу кидають свою прекрасну, найзручнішу народну сукню і переймають чуже. У всякому випадку треба визнати, що фрак є чопорним у інших і ніскільки у англійців” [3, 220-221]. У цьому міркуванні пояснюється справжня об’єктивна природа походження цих складових одягу, відчувається дещо зневажливе особисте ставлення письменника до іноземної моди, тим більше що сам він подорожував Англією “в старому сюртуку і валізою завбільшки в солдатський ранець” [3, 221]. Через обурення щодо звернення “інших народів” до англійського смаку чітко відстежується факт швидкого його розповсюдження в Європі й Росії.

П.І. Макаров (1765-1804), російський письменник, полководець, у листах з Лондона констатував, що солідні, глибокодумні англійці настільки прив’язані до моди, що сміються над бідним іноземцем, якщо він з’явиться на вулицях у тому наряді, в якому приїхав, хоча б фрак його був скроєний рукою найвідомішого паризького кравця: “Тут найменше відхилення від звичаю, щодо одягу є в суспільстві непрощеною провиною” [4, 127]. У листі Н.М. Карамзіна (1766-1826), знаменитого російського письменника, поета, історика своїм одностайним зазначається: “Скажіть, друзі мої, нашому П., обожнювачу Англії, щоб він вже замовив собі дюжину синіх фраків: це улюблений колір їх. З 50-ти чоловік, що зустрінуть вас на Лондонській вулиці, принаймні двадцять побачите в синіх каптанах” [5, 75]. Отже, улюбленим кольором був синій, окрім нього для англійських костюмів характерна кольорова гама сірих, коричневих, фіолетових і оливкових тонів. Автор також характеризував ставлення до культури костюма: “... рідкісна чистота, охайність в одязі людей простих, і який загальний благоустрій в усіх предметах — утворюють картину невимовної приємності ... Лорд і ремісник, чисто вдягнені, майже без будь-якої різниці” [5, 72].

Як бачимо, аристократичний ідеал змінився ідеалом респек-

табельності на певній соціальній дистанції. Переваги, до яких прагнули — переваги в крої, якості тканин, свіжості білизни. Виділялися яскравістю одягу та великою кількістю прикрас вважалося поганим тоном. Замість шовків і оксамиту використовувалося добротне сукно й вовна спокійних приглушених тонів. Англійський жюстокор (весткоут) був із сукна й мав простіший крій, ніж французький.

Принцип ієрархії жодним чином не відходив на другий план, він просто проявлявся більш витончено. Р.В. Захаржевська, театральний художник-модельєр, російський історик моди так коментує нововведення часу: “Якщо раніше простота крою компенсувалася пишністю тканин, то тепер починають грати роль пропорції крою, система виточок, мистецтва праски і багато інших технічних і кравецьких прийомів, котрі забезпечують скульптурну форму костюму, тим і прекрасному” [6, 150]. Особливості крою такого костюма подані також в роботі Н.М. Камінської. Головні з них, за твердженням автора, зводяться до “... більшої конструктивності, складності, наявності великої кількості розрізних зігнутих ліній. Схеми побудови основи одягу відтворюють згладжений контур фігури, близький до її природних обрисів, забезпечують необхідну свободу руху, зручність при носінні, практичність” [7, 143].

Високе мистецтво крою розповсюджувалося і на дитячий одяг. Як бачимо на полотні Генрі Реберна “Портрет Джеймса і Джона Лі Аллен”, написаного у 1790-х рр. (іл. 3), він відрізняється лише пишним оздобленням верха сорочки і скороченими полами фраків, враховуючи, що діти ведуть більш рухливий спосіб життя.

Що ж до жіночого образу й зовнішності взагалі, то, на думку І.А. Гончарова (1812-1891), “... жінка в Англії — єдиний предмет, котрий пощадив практичний напрям” [8, 257]. Автор описував їх прекрасними, стрункими, високими на зріст, з дивовижним кольором обличчя, але трохи гордими і спокійними. Н.М. Карамзін писав: “Жінки в Лондоні прекрасні, вдягаються просто й мило; все без пудри, без рум’ян, в капелюшках, вигаданих Граціями. Вони ходять, як літають... Маленькі ніжки, виставляючись з-під кісєйної спідниці ледве торкаються каміння тротуару; на білому

корсеті спадає Ост-Індійська шаль, з-під капелюшка падають світлі льоки” [5, 74]. Не зважаючи на те, що в Європі, наприклад, у Франції, чоловічий костюм був своєрідним тлом для демонстрування яскравого й складного жіночого туалету як символу процвітання справ чоловіка, характерними особливостями жіночого костюма англійок є м'якість ліній у зв'язку з відходом від жорстких каркасів, утворення форми за допомогою м'яких складок. Таку сукню ми бачимо на живописному полотні того самого автора “Портрет місіс Ендрю” (1795) (іл. 4). Сукні, підперезані трішки вище талії, нагадували одяг на античних статуях.

В англійському портретному живописі XVIII ст. значне місце посідав сімейний, груповий портрет. Членів родини зазвичай зображували в домашній атмосфері, часто об'єднані загальним заняттям: грою, музикуванням, чаюванням тощо. Невеликого формату, ці картини відповідали запитам англійської буржуазії, були культом сімейного начала. На сімейному портреті Сера Джона і леді Клерк (1792) авторства Генрі Реберна (іл. 5) ми бачимо подружжя володарів земельного маєтку.

Слід пригадати опис заміського маєтку Н.М. Карамзіна, якого захоплювала картина добрих звичаїв і сімейного щастя в англійських селах, у яких жили заможні Лондонці влітку. “Величезні замки, сади, утримання яких вимагає великої кількості рук; коні, собаки, сільські свята: ось безмежне поле їх марнотратства... Тут живуть у місті, як у селі, у селі, як у місті; у місті — простота, у селі — старомодна пишність — зрозуміло, що я кажу про багате дворянство... Архітектура сільських замків і будинків прекрасна. Смак, вигнаний з Лондона, живе й царює в англійських селищах” [5, 118-119]. У кожному з таких будинків була велика картинна галерея з великою кількістю інших творів мистецтва; при кожному великі оранжереї, де зібрані плоди й рослини з усіх частин світу, при кожному величезні конюшні.

В одязі героїв картини чітко простежується тенденція пристосувати костюм до повсякденного життя, зробити його зручнішим. Повсякденний фрак, жилет і кюлоти з добротного англійського сукна доповнюються виразними деталями — шийною хусткою і

манжетами сорочки. Жіночий костюм також почали пристосовувати до ділового ритму життя буржуазної Англії. Сукня позбавлена декоративності, натуральністю тканини і природним обрисам відповідає сільському укладу життя. Теплий одяг у цей період шили з тканин спокійної кольорової гами: це відтінки сірого, коричневого, оливкового кольорів. Шовк і бавовна для літнього одягу мав світлі ніжні тони, часто дрібний малюнок.

Незаперечною істиною є те, що першопричини походження модних форм одягу слід шукати в особливостях навколишнього середовища, кліматичних умов, соціально-економічного устрою, національних особливостей характеру. Лондон описуються мандрівники багатолюдним, але дивовижно тихим порівняно навіть не тільки з Парижем, але й з Москвою. “Здається, неначе люди тут зі сну не розгулялись, або надмірно втомилися від діяльності й поспішають відпочивати. ...Я входив у різні кав'ярні: двадцять, тридцять осіб сидять у глибокому мовчанні, читають газети, п'ють червоне Португальське вино; і добре, якщо в десять хвилин почуєте два слова — які ж? ваше здоров'я! Чи дивно, що Англійці славляться глибокодумністю у філософії? Вони мають час думати” [5, 74]. Англійці описуються освіченими й розважливими: “...тут ремісники читають Юмову Історію, служанка Йорикові проповіді й Кларису; тут крамар розмірковує ґрунтовно про торгові вигоди своєї вітчизни, а землероб говорить з вами про Шериданове красномовство; тут газети і журнали у всіх у руках, не лише у місті, але й у маленьких поселеннях” [5, 123].

Належну увагу слід приділити аналізу особливостей характеру цього народу. В різній літературі, художній, публіцистичній, документальній, виділяється стрижнева основа особистості англійців. “Англійці мають найбільшу перевагу перед усіма націями в тому, що в них є ідеал, й ідеал цей: бути джентльменом. У нашій літературі ми звикли вживати це слово в надмішкуватому сенсі, але в англійців воно має зовсім інше значення. В Англії лише той має право на звання джентльмена, хто має вигляд порядної людини; але це звання обумовлюється не лише зовнішньою пристойністю, воно уособлює в собі всі найкращі людські якості” [9, 286]. Найбільш презирливий

відгук порядного англійця про іншого полягає в словах “він не джентльмен”, хоча цей інший може бути лордом, пером, заможною людиною. Якщо англієць скаже про когось: він справжній джентльмен, — це найкращий відгук, найвища похвала в англійському сенсі.

П.А. В'яземський (1972-1878), російський князь, поет, історик, державний діяч, писав про особливе почуття гідності: “Англієць скрізь вдягається, снідає, ходить і думає по-англійськи. ... Дивлячись на Англійця, особливо в Англії, відчуваєш його моральну силу і гідність. І цим, хоч із певним сумом, пояснюєш собі перевагу й ваговитість англійської політики у справах Європи і всього світу” [10, 181]. За спостереженнями автора, в англійському житті немає нічого несподіваного, раптового, все вилито в одну форму або у відомі форми. Англієць у відомі часи входить у ці форми, котрі переносить із собою, або, краще сказати, завдяки загальному благоустрою Англії, знаходить готовими. “Між Парижем і провінцією лежать століття. У певних відношеннях уся Англія є продовженням Лондона. Англійці ніколи не скажуть: “Що нам тепер робити? Чим зайнятися? Давним-давно вже внесено у загальні умови що робити у такий-то час і таку-то пору року” [10, 180]. За обідом не можна їсти не так, як інші, ставити чарку не на той бік, де потрібно, різати, а не ламати свій кусень хліба: усе це може знищити людину в громадській думці; і хоч би вона була розумна й люб'язна, а уславиться дикуном.

Наводимо також висловлювання щодо інших притаманних рис — мовчазність, розважливність, практичність, навіть егоїзм. Стриманість у словах, тим більше з іноземцями, не є манірністю або церемонністю. На думку А.С. Хом'якова, слово в Англії цінується значно дорожче, ніж в інших місцях; що про пустощі говорити немає потреби, а про якісь справи — говорити з незнайомим ніяково в землі, де різниця думок є дуже сильною [3, 221]. Між тим автора дивувала простота життя англійців.

Англійці є чесними, у них є звичаї, сімейне життя, союзи родинності та дружби. Але сувора чесність, вважає Н.М. Карамзін, не заважає їм бути тонкими егоїстами. “Такими вони є

в своїй торгівлі, політиці й приватних стосунках між собою. Усе продумано, усе прораховано, і останній наслідок — є... особиста вигода. Зауважте, що холодні люди взагалі бувають великими егоїстами. В них діє більшою мірою розум, аніж серце; розум же завжди звертається до власної користі, як магніт до півночі. Робити добро, не знаючи для чого, є справою нашого бідного, безрозсудного серця” [5, 124]. Російське серце автора також прагнуло вилитися в щирих, живих розмовах; у грі очей, швидких змінах обличчя, виразних рухах рук. Англієць же є мовчазним, байдужим, говорить, як читає, не проявляючи ніколи швидких душевних прагнень. Висновок письменника щодо причин таких рис характеру полягає в похмурому, туманному кліматі; він відзначав, що ніде не радіють стільки ясному літньому дню, як на цьому острові. “Похмурий флегматичний британець із жадібністю ковтає сонячні промені. Одним словом: дайте англійцям Лангедокське небо — вони будуть здорові, веселі, заспівають і затанцюють, як французи” [5, 122].

Риса, якою характеризують британський спосіб життя і все, що його наповнює, практичність. І.А. Гончаров висловлював свою домку щодо суперечливого боку цієї практичності: “... не лише громадська діяльність, але і все життя всіх і кожного склалося і діє дуже практично, як машина. Непомітно, щоб добротність вільно спливали зі світлого людського начала, безумовну користь якого суспільство повинно відчувати невпинно і насолоджуватися нею. ... Ці чесноти прикладені там, де потрібно, і крутяться, як колеса, від того й позбавлені теплоти і чарівності. На обличчях, рухах, вчинках написана практична свідомість щодо добра і зла, як неминучий обов'язок, а не як життя, насолода, принадність. Доброчинність позбавлена своїх променів; вона належить суспільству, нації, але не людині, серцю. Тому, правда, вся машина суспільної діяльності рухається непогрішно...” [8, 256].

Отже, можемо виокремити основні характеристики способу життя англійців: розважливність, раціональність, структурованість, передбачуваність, практичність, прагнення до єдності з природою. Основними рисами характеру можна вважати особливе почуття гідності, мовчазність, зваженість, стриманість,

прагматизм. На нашу думку, з викладених спостережень можна побудувати систему розуміння першопричин, що безпосередньо позначається на характеристичні англійського національного стилю в костюмі періоду XVIII — початку XIX ст.: згладжені контури фігури, скульптурність форми костюма, пропорційність крою, що ґрунтується на відповідності природної будови тіла, сувора конструктивність, відсутність декоративних елементів, окрім шийної хустки, манжетів — у чоловіків, пояси, шалі, капелюхи — у жінок, природність матеріалів, загалом — зручність, практичність, свобода рухів. Чи може бути в історії костюма приклад яскравіший, який демонструє пряму залежність способу життя, національних рис характеру від зовнішнього прояву в одязі?

Останнім завданням цієї статті є аналіз не зовсім характерного явища. Відповідно до історично усталених тенденцій розвитку моди вона формується і панує на “верхівці” соціальної піраміди, спускається на середні верстви у значному спрощенні щодо вартості матеріалів, вишуканості декору, майстерності виконання тощо і виражається у нижчих верствах у незначних проявах. Що ж відбувається в Англії в цей період: костюм, який у багатьох своїх характеристиках спрощується його носієм — середнім класом, навпаки у такому “спрощеному” вигляді піднімається східцями соціальних категорій споживачів. І ось тут виникає потреба стисло проаналізувати суспільно-політичний і економічний аспекти життя.

Соціальні зміни, якими була позначена середина георгіанської доби в Англії, були глибокими і суттєво вплинули на майбутній розвиток країни.

У 70-ті роки XVIII ст. Британія перемогла в торгівлі, витіснивши Францію з іспанських територій за океаном, з Індії та Канади і, навіть загубивши колонії в Америці, знову виправилась завдяки розширенню торгівлі бавовною. Саме торгівля, а не промисловість, задавала тон у Британській економіці. Торгівля дала найважливіший імпульс індустріалізації, рухомою силою якої стала текстильна промисловість. Спеціалізованими товарами були вовна і льон. Водночас це дало поштовх для чисельних технічних винаходів. Сприяли прогресу також якісні

зміни в технологіях виробництва, у формах державного втручання в підприємницьку діяльність, а також впровадження капіталістичних способів господарювання в сільськогосподарській галузі. Феодальні маєтки швидко перетворилися на процвітаючі аграрні ферми, добре пристосовані для комерційного використання.

Рухоме майно у формі промислового капіталу, особистого багатства і торгових балансів у переважній більшості випадків належало широким масам середнього класу. Історики зауважують, що “саме від нього у першу чергу залежить життєздатність і зростання національної економіки, а також соціальна гнучкість і стабільність суспільства, котрим так захоплювалися іноземці” [8, 403]. Не можна сказати, що було багато спільного між заможним селянином, міцним фермером-орендатором, якого незабаром вшанують статусом “фермер-джентльмен”, і його міським аналогом — підприємцем, доктором або юристом, котрі процвітали в суспільстві за часів початку промислової ери. Однак ці люди мали багато спільного. Зазвичай досягавши успіху лише власними силами і завжди перебуваючи в залежності від енергійного використання своїх талантів, вони були справжніми “капіталістами” у тому сенсі, що вкладали свою працю і свої доходи в підприємницьку діяльність, комерційну або професійну. Усі разом вони володіли, керували найбільш динамічними сегментами економіки або контролювали їх. Панівний вплив цього класу, з його прагматичним ставленням до дійсності й прямою комерційною логікою, відчувався всюди.

Шкіл, які давали освіту дітям порівняно скромного походження, було небагато. Впорядкована та новаторська система навчання, запропонована в таких нових навчальних закладах як Хертфорд у Оксфорді або в Кембриджі — не могли задовольнити потреби середнього класу. Але справа в тім, що від них цього і не чекали. Через нестачу класичних шкіл і університетів характерні для середнього класу схеми фінансування у вигляді підписки й членських внесків були спрямовані на створення великої кількості закладів, що надавали практичну, прогресивну освіту, покликану допомогти нащадкам середніх верств знайти місце у вільних професіях і у світі бізнесу. Пра-

цювали такі школи зазвичай недовго, але давали саме ту освіту, яка була необхідна середньому класу.

У результаті склалася справжня культура середнього класу з характерною для неї прагматичністю. Особлива увага в середині XVIII ст. була спрямована не на теологічні або філософські роздуми, а на прикладні технології. Щомісячні журнали давали інформацію про безліч винаходів і наукових теорій цієї доби, глибоко захопленої дослідженнями матеріального світу.

Робота і навчання середнього класу вимагали також і розваг. XVIII ст. асоціюється зі звеселянням світського олігархічного суспільства. Саме незмінна прихильність середньої верстви до моди і звичаям вищих класів підтримувала комерційний успіх сфери розваг і розкоші, водночас зберігаючи враження панування і покровительства аристократичної еліти.

Потреби численного заможного й амбіційного середнього класу задавали вирішальний тон у мистецтві середини георгіанської доби. Це не було простим відступом від канонів суворого аристократичного класицизму до буржуазного романтизму. Швидше сама класична традиція зазнавала інтерпретації, як це відбувалося протягом життя багатьох поколінь з часів Відродження. На початку століття відчувався аристократичний дух. Триумф класицистичного мистецтва був триумфом еліти, це мистецтво в першу чергу і було призначене для еліти. Упорядкованість структури і форми слугувала відмінною ознакою мистецтва початку XVIII ст., і витонченість його сутності слугувала ключем для його розуміння.

Культурні досягнення середини століття не вимагали ані вигадливості, ані витонченості. Мода на природний ландшафт, декоративне садівництво давали розрив із захопленням класичними імітаціями, котрими був відзначений початок століття. Те саме можна сказати і про нову літературу того часу. Романи англійського письменника Річардсона висувають на перше місце психологічний аналіз і змушують англійську, а потім і європейську публіку жваво цікавитися долею героїв і героїнь своїх романів. Інший письменник, Лоренс Стерн, поєднував у романах чуттєвість, любов до природи та своєрідний гумор. Таким чином, у 60-х роках бачимо триумф сентименталізму,

героєм якого — демократ, а основне його відкриття — широко розповсюджений ентузіазм відносно сентименталістського напрямку — не повинен закривати від нас його приховане значення, що полягає у вираженні цінностей і поглядів середнього класу. Сентименталізм довів до досконалості те, що багатство підприємницької Англії втілювало в реальності, а саме засвоєння світськості суспільством споживання. Сентименталізм зробив “природний” смак, смак добродесної людини, незалежно від її виховання і походження, справжнім критерієм благородства. Він також посилив домашню мораль середнього класу з її акцентом на сімейне життя, власну гідність.

Це й пояснює функціонування моди “знизу вгору” і стає вирішальним фактором у розвитку англійського національного стилю в костюмі. Раніше представники середніх класів наслідували тих, хто стояв вище них на соціальних сходах, наслідували моду, манери і думки вищого суспільства. Тепер у цьому не було потреби. Здавалося, до кожного, хто вдягається, як джентльмен, і ставилися, як до джентльмена. Манери поведінки в новому світі не потрібно було ні в кого запозичувати, і “людина почуття” фактично стояла поза класами.

Отже, можна стверджувати, що соціальний, політичний, економічний розвиток Англії XVIII — початку XIX ст. сприяли становленню середнього класу, буржуазії як рушійної сили прогресивних процесів у країні та на міжнародному рівні. Культура споживання моди середнім класом на початку століття ґрунтувалася на наслідуванні вищого аристократичного суспільства, а від середини століття цінності, погляди, тенденції в одязі середнього класу, буржуазії стають панівними в суспільному житті та культурі костюму.

З викладених спостережень представників російської інтелігенції, істориків, що досліджували економічне та культурне життя Англії, можна виокремити основні характеристики способу життя англійців: розважливність, раціональність, структурованість, передбачуваність, практичність, прагнення до єдності з природою. Основними рисами характеру можна вважати особливе почуття гідності, зваженість, стриманість, прагматизм.

Внаслідок впливу соціального укладу, завдяки притаман-

ним рисам національного характеру англійців склалися відповідні характеристики англійського стилю в костюмі: згладжені контури фігури, скульптурність форма костюма, пропорційність крою, що ґрунтується на відповідності природної будови тіла, сувора конструктивність, відсутність зайвих декоративних елементів, зручність, практичність, свобода рухів.

Англійський стиль у костюмі має подальшу цікаву історію. Розповсюджуючись у Європі, Росії, він буде набувати інших рис ще більше пристосовуватися під темп життя людей та їхні потреби. Його нові художньо-естетичні й структурні характеристики стануть об'єктом наступних розвідок автора.

1. Захаржевская Р.В. История костюма: от античности до современности. — М.: РИПОЛ классик, 2005. — 288 с. 2. Каминская Н.М. История костюма. — М.: Легкая индустрия, 1977. — 128 с. 3. Гончаров И.А. Фрегат "Паллада". Об Англии / "Я берег покидал туманный Альбиона..." Русские писатели об Англии. 1646-1945 / О.А. Казнина (подгот.), А.Н. Николюкин (подгот.). — М.: РОССПЭН, 2001. — С. 246-265. 4. Макаров П.И. Письмо из Лондона / "Я берег покидал туманный Альбиона..." Русские писатели об Англии. 1646-1945 / О.А. Казнина (подгот.), А.Н. Николюкин (подгот.). — М.: РОССПЭН, 2001. — С. 127-141. 5. Карамзин Н.М. Письма русского путешественника. Англия / "Я берег покидал туманный Альбиона..." Русские писатели об Англии. 1646-1945 / О.А. Казнина (подгот.), А.Н. Николюкин (подгот.). — М.: РОССПЭН, 2001. — С. 68-126. 6. Вяземский П.А. Об Англии / "Я берег покидал туманный Альбиона..." Русские писатели об Англии. 1646-1945 / О.А. Казнина (подгот.), А.Н. Николюкин (подгот.). — М.: РОССПЭН, 2001. — С. 180-183. 7. Хомяков А.С. Письмо об Англии / "Я берег покидал туманный Альбиона..." Русские писатели об Англии. 1646-1945 / О.А. Казнина (подгот.), А.Н. Николюкин (подгот.). — М.: РОССПЭН, 2001. — С. 215-239.

Annotation

Tatiana Krotova. Historical background of the national origin of the English style in a suit at the turn of XVIII-XIX centuries. The article investigates the artistic and aesthetic features of the suit on the material of English portrait painting of the XVIII - beginning of XIX century, Examines the impact of socio-economic development, the British way of life to suit changes in the characteristics, analyzes the features of the national character and reveals the interdependence of internal qualities of

personality and their external manifestations in clothing. The result reveals the historical background of the birth of English national style in a suit.

Key words: English style of dress, forms of dress, rationality, practicality, national traits.

Аннотация

Татьяна Кротова. Исторические предпосылки зарождения английского национального стиля в костюме на рубеже XVIII-XIX ст. В статье исследуются художественно-эстетические особенности костюма на материале английской портретной живописи конца XVIII — начала XIX ст., рассматривается влияние социально-экономического развития, образа жизни англичан на изменения характеристик костюма, анализируются черты национального характера и выявляется взаимозависимость внутренних качеств личности и их внешнего проявления в одежде. В результате выявляются исторические предпосылки зарождения английского национального стиля в костюме.

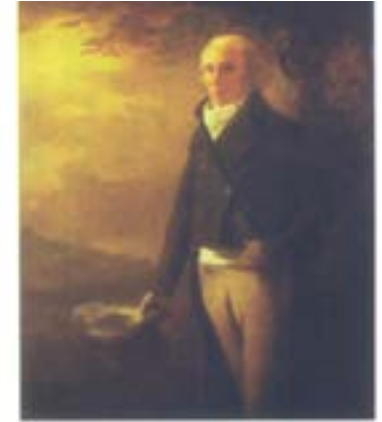
Ключевые слова: английский стиль в костюме, формы в одежде, рациональность, практичность, национальные черты характера.

Генрі Реберн. Портрет місіс Ендрю. 1795 р., Художній музей "Джослін", м. Омаха, штат Небраска, США

Томас Лоуренс. Портрет Джона Джуліуса. Ангерштейн з дружиною. 1790-1792 рр., Лувр, Париж

Генрі Реберн. Портрет Девіда Андерсона. Національна галерея мистецтв, Вашингтон, США

Генрі Реберн. Портрет сера Джона і леді Клерк. 1792 р., Приватне зібрання Альфреда Бейта, Великобританія

Генрі Реберн. Портрет Джеймса і Джона Пі Аллен. 1790-ті рр., Художній музей Кімбелл, Форт-Уерт, Техас, США